

„IDE VEZET A SZEKTARIANIZMUS S A PÁRTSZELLEM”

VÁLOGATÁS DÉSI HUBER ISTVÁN LEVELEIBŐL 2.¹

Dési Huber István – feleségének
[1936. szeptember 19-26. között]

Édes kicsi Kicsim!

Nem voltam moziban, ahogy mondtam elmentem Fränkelhez, megnéztem az akvarelleket,² s ott találkoztam Kállaival, Radnai Bélával³ és elbeszélgettük az időt. Utána lementem Szélpálhoz,⁴ de nem tudtam végezni semmit. Még nem volt ideje elolvasni a cikket.⁵ Viszont a rajzok nem közölhetők. Az a két nagy szénrajz, amit ott hagyta nála az elmúlt hetekben, mert nem jó a formátuma, nem elég hosszúka. –

Beszélt a kiállításról és úgy mondta, nem fűz hozzá sok reményt. Szerinte hiba, hogy új realizmus név alatt akarják beharangozni, megrendezni s ugyanakkor olyan embereket hívnak meg, akiknek semmi közük ehhez az elnevezéshez. Nem tudtam semmit a csoport védelmére felhozni, hisz igaza van, én magam is figyelmeztettem őket erre. De Szélpálnak az ő anyagukhoz sincs bizalma, ez elől kitértem – merthogy semmit se láttam új dolgaikból.⁶

¹ Tímár Árpád hagyatékából. Szerkesztette: Markója Csilla (BTK MI, ELKH). Közreadja Markója Csilla (BTK MI, ELKH), Bardoly István.

² *Új magyar vízfestmények* c. kiállításról van szó (Fränkel Szalon, 1936. szeptember 6-28.). A kiállítás katalógusának bevezetőjét Kállai Ernő írta. Ld.: *Kállai Ernő összegyűjtött írások. 3. Magyar nyelvű cikkek, tanulmányok 1926-1937.* Sajtó alá rend. Tímár Árpád. Budapest, 2002. 174-175.

³ Kállai Ernő (1890-1954) művészeti író, kritikus. Radnai Béla (1891-1962) gyorsíró, műgyűjtő.

⁴ Szélpál Árpád (1897-1987) író, költő, újságíró. 1928-tól a *Népszava* munkatársa lett, 1935-1949 között a lap párizsi tudósítója.

⁵ Mint Tímár Árpád írta: „A fennmaradt kéziratok tanúsága szerint Dési Huber több részből álló tanulmányt tervezett, illetve írt” *Tanulmány a szocialista festészetéről* címmel. A tanulmány három része megjelent, a negyediknek csak rövid töredéke maradt fenn. A tanulmányt az eredeti kéziratok alapján Tímár Árpád közölte: Dési Huber István: *Művészeti írások.* Sajtó alá rend. Tímár Árpád. Budapest, 1975. 67-94., 269. – Azt, hogy erről az írásról – vagy ennek egy részletéről – van szó, s amelyet ugyan cím nélkül, de többször említ korabeli leveleiben az is bizonyít, hogy Körömdi András, akinek elolvasásra elküldte, 1936. július 29-én kelt válaszlevelében külön említi a Bernáth-Derkovits részt.

⁶ Újrealista csoport bemutatkozó kiállítása. Tamás Galéria, 1936. október 3-12. – A kiállítás kataló-

Onnan szép lassan hazamentem részint villanyoson, részint gyalog. A Japán teraszán ott ült Barcsay, s pár percig elbeszélgettem vele; ahogy vártuk, Jenő nem fog kiállítani - úgy mondotta ma írni fog Bandinak⁷ és lemondja a részvételt. Nem tehetem, mondotta - én fővárosi tanár vagyok. Szóval erős politikai híre van a társaságnak. Művészi értékük (ezt már én mondom) bizonytalan, kritikájuk kevés, szeretnének valami nagyot csinálni, de csak szavakig, jelszavakig jutnak el. Hiába, nagy a pipájuk és kevés a dohányuk. Úgy találom, helyes volt, hogy én az első perctől kezdve ellene voltam ennek a kiállításnak és a szereplésnek. Ahogy már írtam neked kicsim, se bizalmam, se kedvem nincs ezekkel az emberekkel együtt dolgozni. - Izgága, fontoskodó féltehetségek. Bandinak igazán jól jön Amerika és őszintén hálás lehet törpe barátjának, világot lát és pénzt is kereshet - csak lenne szerény és maradna meg a kisigényű dolgoknál.⁸ A figurához nincs se tudása, se ereje, míg egy-egy tájképe, csendélete egész szép, kellemes. Lehet, hogy a portré is menni fog neki, elég jól rajzol, ha ragaszkodik a természethez. Csak komponálni nem szabad neki. Legyen ő az, aki: kedves, finom kis festő. Holnap szólok a főorvosnak, hogy vasárnap kimenőt szeretnék. Remélem megadja. Tegnap épp, mikor benn voltam, keresett főorvosi vizsgára. Soron kívül bejött délután, szóval tudja, hogy Pesten jártam, de remélem ez nem lesz baj. Mozi három jöhet számításba: City, ahol Harry Baur játszik. A Royal Apollo, ahol Kiepura énekel és az Omnia, ahol Az utolsó pogány megy Malával,⁹ <...>, aki az Eszkimót játszotta.

Hát szervusz édes, ha közbe jönne valami, amit nem hiszek, telefonálni fogok. Csókollak

Pista

Ne haragudj, hogy csak ennyit írtam. Rajzolni szeretnék és a svédet is el akarom olvasni vasárnapig.

Dési Huber István - feleségének
[1936. október 25.]

gusát, illetve a kiállításról kialakult vitacikketek ld.: „Szabadság és a Nép”. *A Szocialista Képzőművészek Csoportjának dokumentumai*. Szerk. Aradi Nóra, Láncz Sándor. Budapest, 1980. 60-82.

⁷ Sugár Andor.

⁸ 1936. szeptember 15-én írta feleségének Sugár Andorral kapcsolatban: „Aztán hallom, hogy beszélni szándékoznak Perlakival, azaz az amerikai barátjuk akar beszélni vele, hogy csinálna kinn a modern fiataloknak kiállítást, s általában foglalkozna a képek eladásával.” Az amerikai barát Tímár Árpád feljegyzése szerint - bizonyára Dési Huber Istvánnétól származó információ alapján - egy Glücksmann nevű műkereskedő volt.

⁹ Ray Mala (1906-1952) filmszínész. Az *Eszkimó* c. filmet 1933-ban, *Az utolsó pogány*-t 1936-ban mutatták be.

Kedves Kicsikicsim!

Annyi mindenről szeretnék írni Neked, de félek, hogy a fele se jut majd az eszembe. Kezdem a mai leveleddel. Szeretném olvasni Kállai kritikáját,¹⁰ amilyen természetesen találok, hogy az ő kritikája rossz – egy lelkiismeretes kritikus nem sok jót írhat szegény fiúkról, különösen, ha tekintetbe vesszük, hogy milyen igényekkel, milyen pretencióval álltak ki; megmondtam nekik, mikor itt voltak nálam, hogyha az ember valami újjal áll ki, annak valóban újnak és főleg jónak, nagyon jónak kell lenni, de hát ők sohase hittek nekem; sok minden közt ez az egyik ok amiért semmi közösséget nem érzek már velük, mint festő, de mint ember se sokat – szóval, hogy a Kállai rossz véleménnyel van róluk, ez rendjén van, de hogy ennek pont Vértes¹¹ úr ad helyet a lapjában enyhén szólva pimaszság, de végülis úgy kell a csoportnak. Ha valaki, hát Vértes úr tehet arról, hogy ez a nagyon közepes kis társaság rossz témafestést csinál még ma is, azt hiszem csak „nálunk” baloldalon lehet ilyen urakat találni mint Vértes – nem hiába vagyok újabban torkig a „baloldali” urakkal. Nagy hiba lett volna félreértett szolidaritásból kiállítani velük.

Annyi minden kószál a fejemben Kedves, mindig többet gondolok rá, hogy egy művész hűsége hűtlenségeiben fejeződik ki, különösen az ilyen átmeneti időben, mikor a társadalom és a szellemi élet folytonos hullámszásban van, s ami ma igaz, holnap már tévedésként hat – ezt nem értik ezek a szegény apró titánok, s ezért éri annyi pofon mindenfelől őket. De hát ez az ő bajuk.

Nem az a baj, hogy prolikat festenek témaként, hanem, hogy rosszul festik meg őket; nem láttam a kiállítást, de el tudom képzelni, milyen ásitóan unalmas lehet az a sok barna szósz. A barna gyönyörű szín, én magam is nagyon szeretem és sűrűn használtam, de ha zsírozzák, olajba mártják, mint nagy korlátoltságú Fenyő¹² barátunk, kibírhatatlan, s úgy látszik ezt a módszert átvették a többiek is. Ide vezet a szektarianizmus s a pártszellem, a minden áron való politizálás.

A héten nem rajzoltam semmit, festettem, azaz küszködtem, vergődtem és most nagyon le vagyok törve. Tele vagyok színnel, vízióval, festői élményekkel és nem tudom kifejezni őket, amit csinálok rossz. Hogy a fene ott enné meg az akvarellt, ahol találja, sehogy se tudok rájönni, hogy kell kezelni, azaz legyünk őszinték, nem bírja a természetem. Túl könnyű, túl felszínes, túlságosan csak csillogó, olyan, mint egy könnyű franciás csevegés, gondolhatod, mivé lett az én kezemben. Azzal vigasztalom magam, hogy színjegyzeteknek azért jó és majd otthon temperával átgúrom őket, emlékezetből majd jobban fog menni a dolog.

¹⁰ Kállai Ernő: Új valóságglátás a képzőművészetben. *Gondolat*, 2. évf. 8. sz. 1936. október–november, 472–477. – újra kiadva: Kállai 2002. i. m. 181–187.

¹¹ Vértes György (1902–1978) író, szerkesztő. 1936–1937-ben ő szerkesztette a *Gondolatot*, az illegális Kommunisták Magyarországi Pártja legális folyóiratát. A Szocialista Képzőművészek Csoportjában „éles viták robbantak ki, mert Vértes – Dési Huberrel szemben – másodrendűnek tartotta a művészi fejlődést. Pista szenvedélyes vitában ütközött össze Vértes merev, ellentmondást nem tűrő vitamódszerével.” Dési Huberné 1964. i. m. 62.

¹² Fenyő A. Endre (1904–1971) festő, kritikus, a Szocialista Képzőművészek Csoportjának tagja.

Itt érek a magam hűtlenségéhez: úgy érzem, most egy nagy elkanyarodás következik a festészetemben, ha festéshez jutok ismét, olyan romantikus, irreális dolgok mozognak bennem, mind itt szedtem fel őket az erdőben, a tájban, az őszben, biz én a végére akarok járni, s csak aztán nyúlok ismét figurához, s azt hiszem, hogy akkor érek majd el igazi magamhoz. Hiszem, hogy épp ezeken a kanyargásokon, látszólagos hűtlenségeken át találom meg azt, hogyan kell a szegényeket, munkásokat, parasztokat úgy festeni, hogy az ne legyen „szegényember-festészet”. Ma már nem tudnám „Terézt” úgy megfesteni, ahogy megfestettem, nem érzek már úgy és olyannak, mint akkor. Sajnos mindez egyelőre csak elmélet – ki tudja mikor jutok én festéshez – jutok-e egyáltalán. Örült igazságtalanság lesz, ha elpusztít ez a kór, mielőtt, hogy úgy mondjam, újra tudnék születni. Viszont más oldalról az jár az eszemben, hátha éppen erre a sok kínra volt szükség, hogy kikerüljek abból az egyoldalúságból, amibe oly sokan igyekeztek beragasztani.

Érdekes, épp tegnap gondoltam rá, hogy mennyire félreértettük a marxizmust mindannyian, mikor metafizika-ellenesnek hirdettük. Alig ismerek világnézetet, ami úgy át lenne itatva a jó értelemben vett metafizikával, mint épp a marxizmus; nem is lehet másként, hiszen a hegeli filozófia, a klasszikus idealista szemlélet volt a szülőanyja. És eszembe jut egy nagyon szép görög mondás, amit Werfel *Musa Dagh*-jában olvastam: „a megmagyarázhatatlannak bennünk és fölöttünk”,¹³ magamban hozzáteszem, és körülöttünk; és az is eszembe jut, hogy mit mondott Kata meg Bandi, mikor dicsértem nekik ezt a könyvet: „hogyan lehet szép, amit egy neokatolikus írt” – látod kicsim, ez az elfogultság az, amit hovatovább nem bírok el. – Visszatérve a metafizikára, a baj ott volt, hogy mi ezt is politikának, azaz svindlinek fogtuk fel, pedig a metafizika nem más, mint a dolgoknak az a különös mozgása, változása, akciója-reakciója, amit emberi ésszel csak sejteni lehet: megérezni, felérezni, mint mondani szokás, de tudni, előre látni nem. A marxisták – egykori magamat se veszem ki közülük – folyton a dialektikáról beszéltek és beszélnek, de érteni alig értik. A dolgok kölcsönhatása, egymásba átcsapása skolasztikus frázisokká merevedtek kezeink között, ezért ér annyi vereség minket, és ezért mondta ki Marx: *zső nő pa marxist [Je ne suis pas marxiste]*¹⁴ és ezért írta le Lenin, hogy: többet ér egy okos idealista, mint tíz buta materialista.¹⁵ – Ezekre gondolok mostanában magamban sok öngúnnal, elégedetlenséggel, mert én mindezt éreztem, ezért volt mindenütt annyi baj velem, ha beszélni kezdtem, ezért vitáztam annyit Szolnerrel, Antal Jancsival,

¹³ Werfel regénye Tamás István magyar fordításában 1934-ben jelent meg először. Az említett mondás a regény Harmadik könyv, VII. fejezetének címe.

¹⁴ Marx – Engels egy 1882-ben írt emlékezése szerint – Lafargue „marxizmusáról” mondta. „Nos, a franciaországi úgynevezett »marxizmus« kétségtelenül egészen sajátos termék, mégpedig annyira, hogy Marx azt mondta Lafargue-nak: »ce qu'il y a de certain c'est que moi, je ne suis pas marxiste«” – Csak az bizonyos, hogy [ha ő az] én nem vagyok marxista. *Karl Marx és Friedrich Engels művei*. 35. Budapest, 1976. 366.

¹⁵ „Az okos idealizmus közelebb áll az okos materializmushoz, mint a buta materializmus...” V. I. *Lenin összes művei*. 29. Budapest, 1979. 229.

Harasztival¹⁶ és másokkal, de nem tudtam eléggé a sarkamra állni és le hagytam magam terrorizálni. Hol lehetnék ma, ha mertem volna az ösztönökre hallgatva festeni. Még most se volna baj, még mindig be tudnám hozni, ha meggyógyulnék, ha legalább tíz évig festeni tudnék. Tíz év! úgy áll ez a szó előttem, mint vágyaim netovábbja s néha úgy érzem, meg is kapom. Higgyünk, higgyünk, talán meg is kapom – kapjuk. De nem is megyek én, csak a saját bolond fejem után.

Apropó! bolond fej, férfi hibák. Azt hiszem, Kicsi, nincs igazad és csak olyan kijelentés volt részedről, hogy: hibáink miatt szerettek, mert máskülönbem nem tudod, miért szeretnétek; – próbáld elképzelni, hogy „csak” hibáim vannak; vajon szeretné-e akkor is, ha hibáim mellett nem lennének meg azok a kvalitások, amik megvannak. A szeretet és a szerelem is nem érdem miatt adódik – érzés, hajlam, lelkiakat dolga. Néha egész apró dolgok váltják ki, máskor meg épp küzdünk ellene, és mégis szeretnünk kell a másikat. Túlságosan vulgáris felfogásnak tűnik előttem, hogy a szeretet vagy épp a szerelem ilyen egyszerű legyen. A szerelemben s egyáltalán mindenben, ami nem köznapi, az a szép, hogy tele van boldogsággal, ellentmondással. Ez a feleletem egyben arra a megjegyzésedre is, hogy nagy bolond vagyok, mert úgy írtam Barcsra, ahogy írtam. Persze, hogy bolond vagyok, minden egész ember az, csak a félemberek józanok, alkalmazkodók. Én csak magamhoz voltam hű, mikor kiálltam érted, tőlem mi sem áll távolabb, mint egy szentimentális porondra állás az asszonyért. Remélem, nem szomorít el az őszinteségem. Hűség, hűtlenség igen jól megférnek egymás mellett – legalább nálam – te tudod Kedves, hogy minden szeretetem, szerelmem dacára nem egyszer eltávolodtam tőled, de csak azért, hogy annál edesebb legyen a visszatalálás, a hazatérés. Lehet, mindez csak védekezés részemről. Nem bírom a jó polgári, házastársi szerelmet, viszonyt – ahol minden nap megolajozzák a kerekeket, hogy azok egyformán fussanak egy életen át. Én olyankor szeretlek legjobban édes, mikor kicsit hűtlen, csapodár vagyok. Azt hiszem azért olyan friss a szerelmünk ma is, a tizennegyedik év dacára is, mert állandóan mozgásban van. Nem gondold?

Ezzel kapcsolatban jut eszembe, hogy a héten egy nagyon érdekes interjút olvastam a *Napló*ban az egy vagy többnejűségéről, a keleti asszony kérdéséről szólva.¹⁷ A mai *Napló*ban viszont Rátz Kálmántól van egy jó cikk: Propaganda,¹⁸ majdnem minden megállapítását alá lehet írni. Ugyancsak ott olvastam egy kis Bálint cikket, hogy végre megjelent magyar nyelven Rabelais *Gargantuája*.¹⁹ Régi vágyam olvasni ezt

¹⁶ Szollner József (1896–1957) nemesfémipari munkás, politikus, 1918 óta a KMP tagja. Rendszeresen vezetett szemináriumokat a Nemesfémipari Munkások Szakszervezetében. Antall János (1907–1943) író, újságíró. Az illegális KMP tagja, a *Korunk*, 100 %, *Gondolat*, *Társadalmi Szemle* közölte rendszeresen írásait. Haraszi Sándor (1897–1982) író, újságíró. Az illegális KMP tagja, a *Korunk*, *Társadalmi Szemle*, *Századunk*, *Válasz* közölte rendszeresen írásait.

¹⁷ F. Á. [Fedor Ágnes]: Kelet „nőügyeiről” beszélt Budapesten báró Omar von Ehrenfeld osztrák etnológus. *Pesti Napló*, 1936. október 20. 6.

¹⁸ Rátz Kálmán: A propaganda. *Pesti Napló*, 1936. október 25. 39.

¹⁹ Bálint György: Rabelais. *Pesti Napló*, 1936. október 25. 31. – François Gargantua. *Pantagrueli vidám*

a könyvet s épp Detrének²⁰ panaszkodtam, hogy milyen nagy baj, ha az ember nem tud franciául. Ha egyszer örömet akarsz szerezni nekem, ezt kerítsd meg valahogy.

Végül beszéljünk reális dolgokról is. A szombat-vasárnapi bemenetel mellett vagyok, de nem jövök vissza délután, mert fel akarok menni Prityhez,²¹ hogy megnézzem a Detre képeit. Rád bízom annak az eldöntését, hogy te mit csinálsz, feljössz-e vagy tényleg hazamész. A pihenés szempontjából mindenesetre helyesebb, ha hazamész. Az öltönyt csak azért szeretném Zuckermannal megcsináltatni, mert róla tudjuk, hogy jó szabó és fontos lenne, hogy a ruha jól is álljon.

Nehezen várom én is a hazamenetelt, de sajnos nem tudom, csak most nem tudom igazán, hogy lesz. Dani bá épp szerdán nekem rontott, hogy ne várjak tavaszig, hanem csináltassam meg még karácsony előtt a replasztikát. Nem tudom mi ütött bele, s még beszélni fogunk erről a dologról, mielőtt döntök, de tény hogy nem örülök neki, már teljesen beleéltem magam a téli otthonlétbe, munkába, együttélésbe. Nehéz az élet nagyon e. m. a. f. Nagyon örülök, hogy végre könnyelmű mersz lenni, és veszel magadnak egyet-mást. Szeretném, ha amennyire csak lehet, mindig és minden vonalon jól öltöznél. Hidd el, nagyon fontos.

Jól esett olvasni a Gyula szerencséjéről, ráfért már egy kis jó szegény fiúra, most aztán festhet. Majd gratulálok neki. Most egész biztos fel fogja karolni a familiája is. – Nincs elég papírom, azért írok ilyen mákszem betűkkel, remélem el tudod azért olvasni. Méliusznak majd írok, bár már semmi kedvem sincs a tanulmány leközléséhez.²² Nem vesztede el ugyan az aktualitását, de pont oda nem jut el, ahova szántam. Szélpál nagyon csúnyán viselkedik, de eszedbe ne jusson felhívni, majd később biztos adódik még alkalom, hogy értésére adjam neheztelésemet. Így van ez mindenütt, csak az a jó, aki nyal vagy állandóan a nyakukon lóg.

Mondd Kicsi, fizetik-e rendesen a részleteket Ibiék,²³ tudod a Gizi képre gondolkodok. Mondd, te mondtad, vagy csak álmodtam, hogy meghalt a Laci nővérenek a férje?

Hogy telt az idő Máriáéknál²⁴ és kik voltak ott rajtad kívül? Máliék²⁵ nem írnak s néha az a buta gondolatom támad, hogy Málinak nem esett jól, amit Máriáról

ságok könyve. Ford. Kemény Katalin. Bev. Benedek Marcell. Budapest, 1936.

²⁰ Detre Loránd (1903–2001) festő. 1925-től Berlinben majd Párizsban élt. A világháború kitérése előtt súlyosan megbetegedett s hazatért; Dési Huber betegtársa volt. A háborús években Svájcban egy szanatóriumban kezelték. *Detre Loránd festőművész kiállítása*. Budapest, Kulturális Kapcsolatok Kiállítóterme, 1967. [1–2.] és Tímár Árpád: Dési Huber István levelei Sajtó alá rend. és bev. Tímár Árpád. *Művészet*, 26, 1985, 5. 6–8.

²¹ Kálmán Klára (?–1959) grafikus, Kálmán Kata fotóművész húga, Scheiber Gábor felesége.

²² A cikk végül 1937-ben, három részben, megjelent a *Korunkban*.

²³ Gereblyés László (1904–1968) költő feleségének sz. Weisz Erzsébetnek húgáról, Weisz Ibolyáról van szó, aki szintén tüdőbeteg volt. Férje Szaberszky (Szaberszky) József (1904–1953) bőrkereskedő, utóbb az ÁVH ezredese, majd a Pénzügyminisztérium munkatársa. Kövér György: Írott orális történelem. *Forrás*, 43, 2011, 7/8. 182.: 11., 12. jegyzet.

²⁴ Modok Mária.

²⁵ Polyák István nővére.

írtam - mit gondolsz, lehetséges ez?

Polyák Bözsinek²⁶ megírtam a levelet és szeretném, ha Pistától megtudnád a címét, hogy el is küldhessem végre.

Bizony ránk férne már egy kis jó, szegénykém, de úgy látszik, nekünk nagyon meg kell dolgozni mindenért. Egész életemben így volt és nálad is így volt - kivel szálljunk perbe érte!

Csókollak Kicsikicsikém, aki csak a hibáimért szeretsz. Lásd én a hibáiddal együtt szeretlek, mert neked, nektek is vannak hibáitok - és hidd el sokkal jobban hangzik és igazabb is az egész!

Ölellek

Pista

Bandiék kimennek jövő szombaton este?

²⁶ Lesznai Anna (1885-1966) iparművész, író.